

УДК 340.12:355.01

DOI: <https://doi.org/10.33098/3083-726X.2026.1.33.29-38>

## ВПЛИВ ВОЄННИХ НАРАТИВІВ І ТРАВМАТИЧНОГО ДОСВІДУ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ<sup>1</sup>

Ілин Любомир\*

\*доцент кафедри права імені академіка УАН о. Івана Луцького, кандидат історичних наук, доцент, ЗВО «Університет Короля Данила» (м. Івано-Франківськ, Україна) ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4860-0681>

У статті здійснено теоретико-правове осмислення впливу воєнних наративів і травматичного досвіду на трансформацію правової культури з акцентом на сучасний український досвід та з урахуванням окремих історичних аналогій зі світової практики. Актуальність теми зумовлена тим, що повномасштабна війна росії проти України змінила не лише безпекове й політичне середовище, а й самі засади праворозуміння, довіри до інституцій, уявлень про справедливість, відповідальність, гідність, пам'ять і державність. Метою статті є теоретико-правове обґрунтування механізмів впливу воєнних наративів і травматичного досвіду на правову культуру та виявлення основних напрямів її трансформації в сучасній Україні. Обґрунтовано, що війна трансформує правову культуру не безпосередньо як подія, а через способи її суспільного осмислення, тобто через воєнні наративи, які надають нормативного змісту поняттям втрати, спротиву, жертви, героїзму, колаборації, відповідальності та справедливості. Доведено, що в українському випадку така трансформація проявляється у зміні ціннісного ядра правової культури, посиленні значення гідності, суверенітету, історичної правди, національної ідентичності та міжнародно-правової відповідальності. Встановлено, що травматичний досвід війни дедалі частіше набуває юридичної форми через документування воєнних злочинів, фіксацію шкоди, правовий захист військових, ветеранів, полонених і зниклих безвісти, а також через переосмислення ролі пам'яті як об'єкта правової охорони. Показано, що сучасна українська правова культура поєднує мобілізацію та критичність, посилення безпекового імпульсу й одночасне збереження вимоги до підзвітності влади та верховенства права. На основі аналогій із досвідом Німеччини, Руанди, Південної Африки та Боснії і Герцеговини зроблено висновок, що після масового насильства право виконує не лише каральну, а й пам'яттєву, освітню, реабілітаційну та інтеграційну функції.

**Ключові слова:** правова культура, воєнні наративи, травматичний досвід, колективна пам'ять, воєнні злочини, правова ідентичність, перехідне правосуддя, український досвід..

© Ілин Л., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Ілин Л. Вплив воєнних наративів і травматичного досвіду на трансформацію правової культури. *Art of Justice*. Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2026. Вип. 1 (33). С. 29-38. DOI: <https://doi.org/10.33098/3083-726X.2026.1.33.29-38>

### Постановка проблеми

Повномасштабна війна російської федерації проти України радикально змінила не лише безпекове, політичне та економічне середовище, а й самі засади колективного праворозуміння. Війна виявилася не лише збройним конфліктом, а й боротьбою за пам'ять, мову, символічний простір, право на власну історію та легітимний політичний порядок. Саме тому воєнні наративи, такі як наративи спротиву, жертви, втрати, гідності, відповідальності, відплати й справедливості, набули в Україні не лише культурного чи медійного, а й виразно правового значення. Вони дедалі більше впливають на уявлення суспільства про закон, справедливість, міру допустимого насильства, обмеження прав людини, роль держави, значення прав людини, міжнародного гуманітарного права, покарання воєнних злочинців, статус ветеранів, захист жертв і політику пам'яті.

<sup>1</sup> У процесі дослідження, для пошуку статистичних даних, релевантних аналітичних матеріалів і відкритих інформаційних ресурсів за темою, автор використовував інструменти штучного інтелекту (OpenAI, GPT-5.4 Thinking). Усі відібрані дані, інтерпретації, фактичні відомості та посилання були самостійно перевірені автором, який несе повну відповідальність за зміст і наукову коректність поданого матеріалу.

Психологічні дослідження українського досвіду війни прямо вказують на те, що йдеться про раптову, але тривалу колективну травму, яка змінює способи соціального реагування, моральні оцінки та структури смислу (Frolova, Silver, 2024). У ширшому теоретичному сенсі колективна травма не лише руйнує відчуття безпеки, а й перебудовує систему значень, через яку спільнота відповідає на питання про себе, свій порядок і своє майбутнє.

Для теорії держави і права це означає, що війна має розглядатися не тільки як зовнішній чинник, який тимчасово змінює нормативні режими, а як подія, здатна трансформувати саму правову культуру. Правова культура в такому контексті постає як сукупність правових цінностей, уявлень про справедливість, моделей довіри до інституцій, практик користування правом, ставлення до держави, відповідальності й пам'яті (Петришин та ін., 2022). Український досвід після 24 лютого 2022 року демонструє, що воєнний наратив і травматичний досвід не зводяться до емоційного фону суспільства – вони прямо інституціоналізуються через законодавство про національну й громадянську ідентичність, деколонізацію публічного простору, цифрові механізми фіксації шкоди, документування воєнних злочинів, правовий захист військовослужбовців, політики щодо ветеранів, зниклих безвісти, полонених та охорони культурної спадщини. Тому дослідження впливу воєнних наративів і травматичного досвіду на трансформацію правової культури є актуальним як для осмислення сучасного українського розвитку, так і для ширшого розуміння того, як суспільства після масового насильства переосмислюють право, справедливість і державність.

### **Аналіз останніх досліджень і публікацій**

Сучасний науковий дискурс дедалі виразніше розвивається на перетині психології колективної травми, теорії правової культури та пошуку національної ідентичності. Так, праці Н. Фролової, Р. Сілвер (Frolova, Silver, 2024) та Г. Гіршбергера (Hirschberger, 2018) формують підхід, у межах якого колективна травма розглядається не лише як наслідок війни, а як чинник переосмислення соціальних смислів, моделей довіри та групової солідарності. Водночас О. Петришин, Т. Кагановська, О. Передерій (Петришин та ін., 2022) і М. Черкас (Черкас, 2023) показують, що трансформація правової культури та правосвідомості в Україні відбувається під впливом двох взаємопов'язаних процесів – європейської інтеграції та дії правового режиму воєнного стану. Помітною тенденцією є також посилення уваги до ідентифікаційного виміру суспільних змін, що простежується у дослідженні В. Мандрагелі, О. Колєватова, О. Крука (Мандрагеля та ін., 2025), де сучасна українська ідентичність аналізується як результат взаємодії внутрішніх ціннісних зрушень і зовнішніх політико-доктринальних впливів. Характерною закономірністю новітніх праць є відхід від вузькогалузевого аналізу до міждисциплінарного бачення, коли психологічні, правові та політико-культурні процеси пояснюються як взаємозалежні. Як наслідок, провідною тенденцією сучасних досліджень є поступове формування цілісної аналітичної рамки, у якій колективна травма, правосвідомість, ідентичність і механізми справедливості розглядаються як складові єдиного процесу суспільної трансформації.

Водночас недостатньо дослідженим залишається механізм, через який воєнні наративи й колективна травма переходять із площини емоційного та символічного досвіду в площину правових цінностей, інституційних очікувань і повсякденних правових практик. Так само потребує подальшого осмислення питання, чи трансформація правової культури в умовах війни веде переважно до зміцнення прав людини і відповідальності, чи, навпаки, несе ризики надмірної сек'юритизації, каральності й інституційної асиметрії.

**Метою статті** є теоретико-правове обґрунтування впливу воєнних наративів і травматичного досвіду на трансформацію правової культури з акцентом на сучасний український досвід та з урахуванням окремих історичних аналогій зі світової практики.

### **Виклад основного матеріалу дослідження**

Для теорії держави і права принципово важливо відрізнити воєнний досвід як факт від воєнного наративу як способу його осмислення. Подія війни сама по собі ще не визначає правову культуру. Її трансформує те, як суспільство інтерпретує насильство, втрату, спротив і жертву. Воєнний наратив – це не просто сукупність оповідей про фронт чи окупацію, а нормативно насичений спосіб говорити про легітимність, провину, героїзм, колаборацію, допустимість обмежень прав, співвідношення свободи та безпеки, місце держави й обов'язок солідарності (Hirschberger, 2018). У цьому сенсі травматичний досвід працює як каталізатор: він підвищує значущість тих правових цінностей, які в мирний час могли сприйматися абстрактно, і водночас випробовує інституції на здатність не зруйнувати сам принцип права під тиском надзвичайності. Український випадок показує, що після 2022 року правова культура дедалі менше орієнтується на формальне сприйняття закону як зовнішнього правила і дедалі більше на право як простір захисту гідності, суверенітету, справедливості й історичної правди (Черкас, 2023). Це одна з фундаментальних змін, яку війна внесла у правосвідомість.

Першим виміром цієї трансформації є зміна ціннісного ядра правової культури. До повномасштабного вторгнення український правовий дискурс значною мірою залишався розщепленим між формально-інституційною мовою реформ та пострадянськими практиками недовіри до держави, правового нігілізму і селективного користування правом (Мандрагеля та ін., 2025). Після 2022 року в центрі правового мислення дедалі виразніше опинилися категорії державності, гідності, оборони, колективної відповідальності, права на самозахист, справедливого покарання агресора, відшкодування шкоди та правового захисту постраждалих. Симптоматично, що законодавець у 2022-2023 роках ухвалив Закон «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності»<sup>1</sup> та Закон «Про засудження й заборону пропаганди російської імперської політики та деколонізацію топонімів»<sup>2</sup>. Ці акти зафіксували правовий поворот до такого розуміння держави, за якого правопорядок уже не мислиться поза національною ідентичністю, пам'яттю про колоніальне підпорядкування і правом на власний історичний наратив<sup>3</sup>. Саме тут воєнний наратив переходить у правову форму.

Український досвід переконливо показує, що війна є також війною за історію і пам'ять, в тому числі за пам'ять про традицію державності. Знищення культурних об'єктів, музеїв, храмів, бібліотек і пам'яток є не лише побічним наслідком бойових дій, цей процес сприймається як удар по праву спільноти на культурну тяглість і власну пам'ять. UNESCO станом на 25 березня 2026 року верифікувала пошкодження 525 культурних об'єктів в Україні, а у 2024 році провела в Києві спеціальне навчання, яке вперше об'єднало військових, фахівців із культурної спадщини та представників системи правосуддя для захисту культурних цінностей (Ukraine: UNESCO gathers..., 2026). Це дуже показовий

<sup>1</sup> Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 46, ст.116. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>

<sup>2</sup> Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімів: Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 65, ст.221. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text>

<sup>3</sup> Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 46, ст.116. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>

приклад, адже культура, військо і правова традиція були зведені в один інституційний вузол. Цікаво, що такими діями країна-агресор не заперечує право державності, а навпаки підкреслює її тяглість та усталеність. Як наслідок, правова культура в умовах війни трансформується не тільки через криміналізацію агресії, а й через переосмислення того, що саме потребує правової охорони. Об'єктом захисту є не лише життя і майно, а й пам'ять, спадщина, символічний простір та ідентичність.

Другим виміром трансформації правової культури є перехід від травми як мовчазного страждання до травми як юридично оформленої претензії. Українське суспільство з 2022 року активно опановує механізми правового перетворення втрати в доказ, заяву, категорію шкоди, процесуальний документ і вимогу справедливості. Державний ресурс [warcrimes.gov.ua](https://warcrimes.gov.ua), створений Офісом Генерального прокурора разом з українськими та міжнародними партнерами, прямо орієнтований на те, щоб свідки й жертви воєнних злочинів документували докази для українських судів, Міжнародного кримінального суду та майбутнього спеціального трибуналу (Документуємо воєнні злочини...). Аналогічно інший ресурс «Register of Damage for Ukraine» створений як цифровий інструмент фіксації претензій про шкоду, втрати й ушкодження, а станом на травень 2025 року до нього вже було подано майже 30 тисяч заяв (Register of Damage...). Це свідчить про глибоку зміну правової культури, адже постраждалі дедалі частіше не лише переживають несправедливість, а й бачать себе суб'єктами міжнародно-правового процесу компенсації та відповідальності. Таким чином, травма стає джерелом нової юридичної активності.

Подібна логіка проявляється у ставленні до зниклих безвісти, полонених і незаконно утримуваних осіб. У правовій культурі мирного часу такі питання часто сприймаються як вузькоспеціальні. Під час війни вони перетворюються на масовий досвід, який змінює саме уявлення про обов'язки держави і значення міжнародного гуманітарного права. Національне законодавство щодо осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, оновлювалося і після початку повномасштабної війни<sup>1</sup>, а створене 17 березня 2022 року Національне інформаційне бюро діє відповідно до Женевських конвенцій та збирає інформацію про військовополонених, загиблих, зниклих безвісти і незаконно утримуваних цивільних. Уже в перші дні роботи Бюро воно опрацьовувало близько 300 випадків на день, а до кінця 2023 року лише на його гарячу лінію надійшло 359 312 звернень. Це означає, що правова культура в Україні дедалі більше інтернаціоналізується, оскільки громадяни не просто апелюють до абстрактної «допомоги держави», а взаємодіють із правовими категоріями, закріпленими міжнародним гуманітарним правом.

Третім виміром трансформації є зміна конфігурації довіри до інституцій. Війна не просто мобілізувала суспільство, вона радикально перерозподілила символічний капітал між різними державними та громадянськими структурами. За даними Центру Разумкова за вересень 2024 року, 91,5 % респондентів довіряли Збройним Силам України, 83 % – ДСНС, 80 % – волонтерським організаціям, тоді як 70 % висловлювали недовіру до судів, 63 % – до прокуратури, 78,5 % – до Верховної Ради (Assessing the situation..., 2024). Цей розрив є надзвичайно важливим для розуміння сучасної правової культури. З одного боку, суспільство вчиться цінувати інституції, які реально захищають, рятують і діють, а з другого – зберігається глибока проблема легітимності формальної юстиції. Отже, війна не автоматично підвищує довіру до всього державного апарату. Вона навпаки робить правову

<sup>1</sup> Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 38, ст.280. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19?lang=en&utm\\_source=chatgpt.com#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19?lang=en&utm_source=chatgpt.com#Text)



культуру більш вимогливою й диференційованою, адже довіра надається не статусу, а функціональній спроможності та моральній переконливості інституції.

Власне правова культура в умовах війни стає не просто «державницькою» у сенсі некритичної лояльності. Навпаки, український досвід демонструє поєднання мобілізації та критичності. Уже у травні 2024 року, за даними KIIS, 63 % українців вважали, що критику влади під час війни слід зберігати принаймні в конструктивних межах, а у жовтні 2025 року 90 % погоджувалися, що владу під час війни загалом потрібно критикувати, хоча більшість із них наполягала на збалансованій, а не руйнівній формі критики (Attitude of Ukrainians..., 2024). Особливо показовим став епізод липня 2025 року, коли законодавчі зміни, що звужували незалежність антикорупційних органів, викликали перші масштабні вуличні протести воєнного періоду. Після цього було ініційовано і швидко ухвалено рішення про відновлення гарантій незалежності NABU та SAPO. Для правової культури цей кейс важливий не лише політично. Він показує, що навіть у стані екзистенційної загрози українське суспільство не готове обмінювати безпеку на повну відмову від вимоги підзвітності та верховенства права. Саме так травма війни парадоксально посилює, а не послаблює вимогу до права бути правом, а не просто інструментом влади.

Четвертим виміром трансформації правової культури виступає правова інституціоналізація статусу військових і ветеранів. Війна в Україні перетворила захисника не лише на центральну моральну фігуру суспільства, а й на осередок нового комплексу правових очікувань. За даними дослідження «Образ ветеранів в українському суспільстві» за грудень 2024 року, 78 % українців вважають, що суспільство поважає ветеранів, але лише 25 % переконані, що держава належно виконує свої зобов'язання перед ними (The image of veterans..., 2024). Одночасно в 2025 році в системі Міноборони статус учасника бойових дій отримали 250 781 особа, причому майже половину рішень було ухвалено автоматично в цифровому режимі (Понад чверть мільйона..., 2026). Це двостороннє явище, адже, з одного боку, відбувається нормалізація цифрового й адміністративного визнання воєнного досвіду, з другого – суспільство дедалі гостріше оцінює державу саме через призму виконання зобов'язань перед тими, хто несе тягар війни. Тобто воєнна травма не лише підвищує повагу до військових, а й трансформує правову культуру в бік більш жорсткого моніторингу соціальної справедливості щодо них.

Паралельно ми можемо спостерігати й розвиток спеціалізованих механізмів захисту прав військовослужбовців. Міністерство оборони України повідомляло, що у 2025 році його підрозділ із захисту прав військовослужбовців та членів їхніх сімей опрацював понад 7 600 звернень і відновив права більш як 2 700 осіб (In 2025, the Ministry of Defence..., 2026). Уже сама поява й інтенсивне використання такого механізму свідчать про зміну правової культури. Військовий досвід не сакралізується до повної недоторканності командної вертикалі, а дедалі частіше переводиться в правову мову скарги, перевірки, інспекції, гарантії виплат, медичного забезпечення, переведення, документування зникнення або поранення. Це дуже важливий індикатор зрілості правової культури воєнного часу, адже суспільство не лише мобілізується, а й наполягає на тому, що навіть у війні захисник має залишатися суб'єктом права, а не лише об'єктом військової необхідності.

П'ятим виміром є трансформація мовно-символічного середовища права. Повномасштабна війна істотно змінила мовні й ідентифікаційні практики, а через них і повсякденну інфраструктуру правової культури. За даними KIIS, у 2025 році 63 % громадян повідомили, що вдома спілкуються українською, 1 % – російською, ще 19 % – обома мовами; порівняно з 2020 роком частка тих, хто говорить українською вдома, зросла з 52 % до 63 %, а частка російськомовних зменшилася з 25 % до 13 % (Attitude towards teaching..., 2025). У

поєднанні із законом про деколонізацію топонімів<sup>1</sup> це означає, що зміна правової культури відбувається не лише через нові інституції, а й через зміну мови публічного простору, назв, символів, шкільних програм, офіційного мовлення і нормативного опису спільноти. У правовому вимірі це зменшує толерантність до колоніальних легітимаційних схем і посилює зв'язок між правопорядком, суверенітетом та українською політичною нацією.

Шостим виміром є нове співвідношення між правом і пам'яттю. Війна в Україні створила умови, за яких пам'ять перестає бути лише сферою історичної політики і дедалі більше стає елементом права. Ідеться про фіксацію місць масових злочинів, про архівування свідчень, про режим охорони культурної спадщини, про компенсацію за зруйноване майно, про визнання статусу зниклих безвісти, про правове оформлення втрати і шкоди. Тобто травматичний досвід не просто входить у колективну пам'ять, він набуває процесуальної форми. У цьому сенсі українська правова культура відходить від тривалої пострадянської практики «пережити і забути» та рухається до моделі «зафіксувати, кваліфікувати, довести, відшкодувати, покарати». Це зближує український досвід із постконфліктними суспільствами, де пам'ять стала не емоційним додатком до права, а однією з його функцій.

Саме тут доречно звернутися до світових аналогій. Після Другої світової війни Федеративна Республіка Німеччина не обмежилася формальним відновленням інституцій. Уже в 1952 році було створено Федеральне агентство з громадянської освіти, покликане утверджувати демократичні принципи й запобігати повторному виникненню тоталітаризму (Neuanfang staatlicher politischer Bildung..., 2012). Надалі німецька модель громадянської освіти й політики пам'яті поступово вибудовувала таку правову культуру, в якій конституційна демократія, антиавторитаризм і робота з нацистським минулим стали взаємопов'язаними. Український досвід не тотожний німецькому, але аналогія тут пряма – війна і масове зло змушують суспільство не просто покарати винних, а інституційно перевиховати самі умови правового співжиття. Для України це означає, що після війни постане питання не лише про реформу сектору безпеки чи судів, а й про довгострокову політику правової освіти, пам'яті та демократичного самоусвідомлення.

Інша важлива аналогія Руанди. Після геноциду 1994 року звичайна судова система була не в змозі впоратися з масштабом злочинів, і поряд із національними судами було використано систему «гасаса», де місцеві громади брали участь у розгляді великої кількості справ, а визнання провини й встановлення правди були пов'язані з ідеєю примирення. UN прямо наголошує, що «гасаса» була відповіддю на надмірний масштаб злочинів і брак кадрових та інституційних ресурсів, а її логіка поєднувала правосуддя, встановлення істини та повернення до спільного життя (Remember. Unite. Renew, 2024). Україна, безумовно, не може механічно запозичити цю модель, але руандійський досвід нагадує, що коли масове насильство охоплює значну частину суспільства, правова культура змінюється не тільки через формальні суди, а й через участь громад у процесі свідчення, визнання, пам'ятання і морально-правової кваліфікації подій. Українські практики збору свідчень, цифрового документування й суспільної уваги до воєнних злочинів рухаються саме в бік такого розширеного розуміння юстиції.

Не менш показовим є досвід Південної Африки та Боснії і Герцеговини. У ПАР Комісія правди і примирення була створена для того, щоб допомогти суспільству осмислити злочини апартеїду, а її мандат був прямо пов'язаний із переходом до нової

---

<sup>1</sup> Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімів : Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 65, ст.221. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text>

політичної та правової спільноти. У Боснії і Герцеговині OSCE підкреслює, що ефективне переслідування воєнних злочинів має доповнюватися політикою «transitional justice», прозорістю, підтримкою свідків і розвитком спроможності національної юстиції (Delivering Justice in Bosnia and Herzegovina, 2016). Ці приклади важливі для України з двох причин. По-перше, вони демонструють, що масовий травматичний досвід неможливо «розв'язати» лише кримінальним переслідуванням. По-друге, вони показують, що правова культура після насильства формується на стику суду, пам'яті, публічного свідчення, освіти, інституційної реформи і моральної самооцінки суспільства. Саме така багаторівнева модель, імовірно, буде потрібна й Україні.

Однак український випадок має і свою специфіку. На відміну від багатьох постконфліктних суспільств, де трансформація правової культури відбувалася після завершення гострої фази насильства, Україна змінює її під час триваючої війни. Це створює особливу напругу. З одного боку, суспільство потребує швидких, жорстких, іноді сек'юритизованих рішень. З другого – не може дозволити собі зруйнувати ті правові стандарти, заради яких, власне, ведеться боротьба. Саме тому українська правова культура містить два імпульси – імпульс до посилення безпеки, покарання, контролю, дисципліни та імпульс до більшої підзвітності, цифрової прозорості, міжнародно-правової аргументації і захисту прав уразливих груп. Її трансформація не є лінійною чи безконфліктною, вона відбувається як боротьба між правом надзвичайності та правом гідності. Але в цьому й полягає її особлива історична цінність, адже український досвід показує, що війна не прирікає суспільство на автоматичний дрейф до правового спрощення – за наявності активного громадянського середовища, живої пам'яті про свободу і сильного запиту на справедливість вона може, навпаки, прискорити визрівання нової правової культури.

У підсумку варто наголосити, що трансформація правової культури в Україні під впливом воєнних наративів і травматичного досвіду має не периферійний, а конститутивний характер. Ідеться не про тимчасову зміну суспільних настроїв, а про глибоку перебудову самого способу мислити. В умовах сьогодення потрібно утверджувати ідею права на пам'ять, як захист, як відповідальність, як спосіб утвердження політичної спільноти і як механізм перетворення страждання на справедливість (Hirschberger, 2018). У цьому сенсі сучасна Україна є не тільки об'єктом воєнної агресії, а й лабораторією нового європейського досвіду правової культури, що формується під тиском масового насильства, але не зводиться до нього. Її головний урок полягає в тому, що право здатне втримати спільноту від розпаду лише тоді, коли воно не ігнорує травму, а надає їй форму публічного визнання, захисту, пам'яті та справедливої інституційної відповіді.

## Висновки

Таким чином, воєнні наративи і травматичний досвід впливають на правову культуру не опосередковано, а безпосередньо через зміну цінностей, довіри до інституцій, правових очікувань, пам'ятєвих практик і моделей участі у праві. Сучасний український досвід показує, що після 2022 року правова культура дедалі більше орієнтується на категорії гідності, суверенітету, справедливості, міжнародної відповідальності та права на власну історичну пам'ять. Війна перетворила травму на юридично значущий досвід, коли нормою стало документування воєнних злочинів, реєстр шкоди, інституціалізація захисту військових, запровадження механізмів роботи зі зниклими безвісти, правове визнання ветеранів і деколонізацію публічного простору. Водночас вона не усунула проблему низької довіри до частини формальних інституцій, насамперед судової системи, що свідчить про

нерівномірність трансформації правової культури. Показово, що українське суспільство в умовах війни поєднує високу мобілізацію з вимогою підзвітності влади, а отже не відмовляється від ідеї верховенства права навіть під тиском надзвичайності. Історичні аналогії з Німеччиною, Руандою, Боснією і Герцеговиною та Південною Африкою підтверджують, що після масового насильства право повинно виконувати не тільки каральну, а й пам'яттєву, освітню, реабілітаційну та інтеграційну функції. Для України це означає, що повоєнне відновлення правопорядку не може обмежитися технічними реформами, а вимагатиме довготривалої роботи з пам'яттю, правовою освітою, довірою до юстиції, захистом жертв і новою культурою відповідальності. Саме в цьому напрямі і слід бачити подальшу еволюцію української правової культури.

### Перспективи подальших наукових розвідок

Перспективним напрямом подальших досліджень є розроблення теоретико-правової моделі вимірювання впливу воєнних наративів і колективної травми на окремі елементи правової культури, зокрема на довіру до інституцій, ставлення до правосуддя, пам'яттєві практики та моделі правової участі. Важливим завданням є також порівняльний аналіз українського досвіду з практиками інших держав, що пережили масове насильство, з метою виявлення універсальних і специфічних закономірностей трансформації правової культури в умовах війни та постконфліктного відновлення. Окремої уваги потребує дослідження того, як воєнна травма інституціоналізується в законодавстві, судовій практиці, правовій освіті та державній політиці пам'яті, формуючи нові стандарти правової відповідальності та суспільної солідарності.

### Список використаних джерел

1. Frolova N., Silver R. C. A sudden but prolonged collective trauma: The Ukrainian experience. *PLOS Ment Health*. 2024. No. 1 (1). DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pmen.0000056>
2. Петришин О. В., Кагановська Т. Є., Передерій О. С. Трансформація в Україні правової культури суспільства під впливом процесів європейської інтеграції. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29. № 3. С. 89-107. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2022-29-3-89>
3. Hirschberger G. Collective Trauma and the Social Construction of Meaning. *Front Psychol*. 2018. Vol. 9. Art. 1441. DOI: [10.3389/fpsyg.2018.01441](https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01441)
4. Черкас М. Особливості формування правосвідомості в умовах правового режиму воєнного стану. *Право та інновації*. 2023. № 1 (41). DOI: [10.37772/2518-1718-2023-1\(41\)-15](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2023-1(41)-15).
5. Мандрагеля В. А., Колєватов О. О., & Крук О. І. Аналіз впливу глобальних політичних доктрин на формування сучасної української ідентичності. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. Вип. 9. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15016059>
6. Ukraine: UNESCO gathers military, cultural, and justice personnel for the protection of cultural properties. *Unesco*. 2026. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/ukraine-unesco-gathers-military-cultural-and-justice-personnel-protection-cultural-properties>
7. Документуємо воєнні злочини Російської Федерації в Україні. URL: <https://warcrimes.gov.ua/>
8. Register of Damage for Ukraine. URL: <https://www.rd4u.coe.int/en/>
9. Assessing the situation in the country, trust in social institutions, politicians, public officials, and society figures, and belief in victory (September, 2024). *Razumkov zentre*. 2024. URL: <https://razumkov.org.ua/en/research-areas/surveys/assessing-the-situation-in-the-country-trust-in-social-institutions-politicians-public-officials-and-society-figures-and-belief-in-victory-september-2024>
10. Attitude of Ukrainians to criticism of the actions of the authorities during the period of the full-scale invasion. *Kyiv international institute of sociology*. 2024. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=eng&cat=reports&id=1414&page=1>
11. The image of veterans in Ukrainian society: December 2024. *Rating group*. 2024. URL: <https://www.ratinggroup.ua/en/news/the-image-of-veterans-in-ukrainian-society>
12. Понад чверть мільйона захисників отримали статус УБД у 2025 році: половина рішень



ухвалено автоматично. Міністерство оборони України. 2026. URL: <https://mod.gov.ua/news/ponad-chvert-miljona-zahisnikiv-otrimali-status-ubd-u-2025-roczni-polovina-rishen-uhvaleno-avtomatichno>

13. In 2025, the Ministry of Defence reinstated the rights of over 2,700 service members and their families. *Ministry of Defence of Ukraine*. 2026. URL: <https://mod.gov.ua/en/news/in-2025-the-ministry-of-defence-reinstated-the-rights-of-over-2-700-service-members-and-their-families>

14. Attitude towards teaching Russian in Ukrainian-language schools. *Kyiv international institute of sociology*. 2025. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=eng&cat=reports&id=1513&page=1>

15. Neuanfang staatlicher politischer Bildung: Die Bundeszentrale für Heimatdienst 1952–1963. *Bundeszentrale für politische Bildung*. 2012. URL: <https://www.bpb.de/shop/zeitschriften/apuz/148220/neuanfang-staatlicher-politischer-bildung-die-bundeszentrale-fuer-heimatdienst-1952-1963/>

16. Remember. Unite. Renew. *United Nation*. 2024. URL: <https://www.un.org/en/exhibits/exhibit/rwanda-remember-unite-renew>

17. Delivering Justice in Bosnia and Herzegovina: An Overview of War Crimes Processing from 2005 to 2010. *Sarajevo*. 2016. 105 p. URL: <https://bih.osce.org/sites/default/files/f/documents/e/e/108103.pdf>

### References

1. Frolova, N., & Silver, R. C. (2024). A sudden but prolonged collective trauma: The Ukrainian experience. *PLOS Mental Health*, 1(1). <https://doi.org/10.1371/journal.pmen.0000056> [in English]

2. Petryshyn, O. V., Kahanovska, T. Ye., & Perederii, O. S. (2022). Transformatsiia v Ukraini pravovoi kultury suspilstva pid vplyvom protsesiv yevropeiskoi intehtatsii [Transformation of the legal culture of society in Ukraine under the influence of European integration processes]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*, 29(3), 89–107. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2022-29-3-89> [in Ukrainian]

3. Hirschberger, G. (2018). Collective trauma and the social construction of meaning. *Frontiers in Psychology*, 9, 1441. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01441> [in English]

4. Cherkas, M. (2023). Osoblyvosti formuvannia pravosvidomosti v umovakh pravovoho rezhymu voiennoho stanu [Features of the formation of legal consciousness under the legal regime of martial law]. *Pravo ta innovatsii*, 1(41). [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2023-1\(41\)-15](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2023-1(41)-15) [in Ukrainian]

5. Mandrahelia, V. A., Kolievatov, O. O., & Kruk, O. I. (2025). Analiz vplyvu hlobalnykh politychnykh doktryn na formuvannia suchasnoi ukrainskoi identychnosti [Analysis of the influence of global political doctrines on the formation of modern Ukrainian identity]. *Ukrainskyi polityko-pravovyi dyskurs*, 9. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15016059> [in Ukrainian]

6. UNESCO. (2026). *Ukraine: UNESCO gathers military, cultural, and justice personnel for the protection of cultural properties*. <https://www.unesco.org/en/articles/ukraine-unesco-gathers-military-cultural-and-justice-personnel-protection-cultural-properties> [in English]

7. *Dokumentuemo voienni zlochyny Rosiiskoi Federatsii v Ukraini* [Documenting war crimes of the Russian Federation in Ukraine]. (n.d.). <https://warcrimes.gov.ua/> [in Ukrainian]

8. Register of Damage for Ukraine. (n.d.). <https://www.rd4u.coe.int/en/> [in English]

9. Razumkov Centre. (2024). *Assessing the situation in the country, trust in social institutions, politicians, public officials, and society figures, and belief in victory (September, 2024)*. <https://razumkov.org.ua/en/research-areas/surveys/assessing-the-situation-in-the-country-trust-in-social-institutions-politicians-public-officials-and-society-figures-and-belief-in-victory-september-2024> [in English]

10. Kyiv International Institute of Sociology. (2024). *Attitude of Ukrainians to criticism of the actions of the authorities during the period of the full-scale invasion*. <https://www.kiis.com.ua/?lang=eng&cat=reports&id=1414&page=1> [in English]

11. Rating Group. (2024). *The image of veterans in Ukrainian society: December 2024*. <https://www.ratinggroup.ua/en/news/the-image-of-veterans-in-ukrainian-society> [in English]

12. Ministerstvo obrony Ukrainy. (2026). *Ponad chvert miliona zakhysnykiv otrymaly status UBD u 2025 rotsi: Polovyna rishen ukhvaleno avtomatychno* [More than a quarter of a million defenders received combatant status in 2025: Half of the decisions were made automatically]. <https://mod.gov.ua/news/ponad-chvert-miljona-zahisnikiv-otrimali-status-ubd-u-2025-roczni-polovina-rishen-uhvaleno-avtomatichno> [in Ukrainian]

13. Ministry of Defence of Ukraine. (2026). *In 2025, the Ministry of Defence reinstated the rights of over 2,700 service members and their families*. <https://mod.gov.ua/en/news/in-2025-the-ministry-of-defence-reinstated-the-rights-of-over-2-700-service-members-and-their-families> [in English]
14. Kyiv International Institute of Sociology. (2025). *Attitude towards teaching Russian in Ukrainian-language schools*. <https://www.kiis.com.ua/?lang=eng&cat=reports&id=1513&page=1> [in English]
15. Bundeszentrale für politische Bildung. (2012). *Neuanfang staatlicher politischer Bildung: Die Bundeszentrale für Heimatdienst 1952–1963*. <https://www.bpb.de/shop/zeitschriften/apuz/148220/neuanfang-staatlicher-politischer-bildung-die-bundeszentrale-fuer-heimatdienst-1952-1963/> [in German]
16. United Nations. (2024). *Remember. Unite. Renew*. <https://www.un.org/en/exhibits/exhibit/rwanda-remember-unite-renew> [in English]
17. *Delivering justice in Bosnia and Herzegovina: An overview of war crimes processing from 2005 to 2010*. (2016). Sarajevo. <https://bih.osce.org/sites/default/files/f/documents/e/e/108103.pdf> [in English]

## THE IMPACT OF WAR NARRATIVES AND TRAUMATIC EXPERIENCE ON THE TRANSFORMATION OF LEGAL CULTURE

Ilyn Liubomyr\*

\*Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Theory and History of State and Law at the King Danylo University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

The article offers a theoretical and legal interpretation of the influence of war narratives and traumatic experience on the transformation of legal culture, with a particular focus on the contemporary Ukrainian experience and with selected historical analogies from world practice. The relevance of the topic is determined by the fact that the full-scale war of the Russian Federation against Ukraine has changed not only the security and political environment, but also the very foundations of legal understanding, institutional trust, perceptions of justice, responsibility, dignity, memory, and statehood. The purpose of the article is to provide a theoretical and legal substantiation of the mechanisms through which war narratives and traumatic experience influence legal culture and to identify the main directions of its transformation in contemporary Ukraine. It is argued that war transforms legal culture not directly as an event, but through the ways in which it is socially interpreted, namely through war narratives that give normative meaning to loss, resistance, sacrifice, heroism, collaboration, responsibility, and justice. The study demonstrates that in the Ukrainian case such transformation is manifested in the change of the value core of legal culture, the strengthening of dignity, sovereignty, historical truth, national identity, and international legal responsibility. It is established that the traumatic experience of war increasingly acquires a legal form through the documentation of war crimes, the recording of damage, the legal protection of military personnel, veterans, prisoners of war, and missing persons, as well as through the reinterpretation of memory as an object of legal protection. The article shows that contemporary Ukrainian legal culture combines mobilisation with critical reflection, the strengthening of the security impulse with the simultaneous preservation of demands for accountability and the rule of law. Based on analogies with the experiences of Germany, Rwanda, South Africa, and Bosnia and Herzegovina, it is concluded that after mass violence law performs not only a punitive function but also memorial, educational, rehabilitative, and integrative ones.

**Key words:** legal culture, war narratives, traumatic experience, collective memory, war crimes, legal identity, transitional justice, Ukrainian experience.

Дата першого надходження статті до видання: 16.04.2026  
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 19.05.2026  
Дата публікації: 29.06.2026